

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TEMEL NİTELİKLERİ*

*Prof. Dr. Zeki HAFIZOĞULLARI***

Sayın Başkan

Değerli izleyenler

Türk ulusunun ve bu ulusun egemen iradesinin ifadesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin toplumsal, hukuki, ekonomik ve siyasi düzeni, bir kurtuluş savaşı içinde doğan “kurucu iktidarın” değiştirilmesi teklifini bile yasakladığı, tarihsel üç temel ilkeye dayanmaktadır¹.

Bunlar, cumhuriyetçilik, demokratiklik, millilik ilkeleridir.

Söz konusu bu ilkeler, esasen, Kurtuluş savaşının siyasi ve hukuki tüm metinlerinde birlikte veya dağınık bir biçimde, açık veya örtülü olarak yer almış bulunmaktadır.

Bugün, Anayasamız, 1. maddesinde cumhuriyetçilik, düzgün ifade edilmemiş olmakla birlikte 2. maddesinde demokratiklik, 3. maddesinde millilik ilkelerine yer vermiştir.

Cumhuriyetçilik, devletin başındaki kişinin, cumhuri esaslara göre belirlenmesidir. Devletin başındaki kişinin cumhuri esaslara

* Panel, 10. Kasım 1997, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Yazı ayrıca “Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları” arasında yer alan “Laiklik, Zeki Hafizoğulları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998” isimli eserde de yer almıştır.

** A.Ü.H.F. Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Asli Üyesi.

1. İş bu çalışmada kullanılan ayrıntılı bilgi ve bibliyografya için bkz. Hafizoğulları, Laiklik İnanç, Düşünce ve İfade Hürriyeti, US-A Yayınları, Ankara, 1997; İD. Bir Kültür Ürünü Olarak Hukuk Düzeni, Tebliğ, Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, 4-7 Kasım 1997, Ankara, Türkiye; Gökalp, Türkçülüğün Esasları, varlık Yayınları, İstanbul, 1962; Afetinan, İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923, Türk Tarih Kurumu, 1982; Atatürk, Nutuk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950-52.

göre belirlenmesi demek, bu kişinin, doğrudan veya temsili olarak halk tarafından seçilmesi demektir. O halde, cumhuri devletlerde, devlet başkanlığının kaynağı, sonunda bizzat halkın iradesi olmaktadır.

Anayasamız, “Türkiye Devleti bir cumhuriyettir” diyerek, hukuk düzenimizde, her çeşit krallığı, sultanlığı ve halkın iradesinden kaynaklanmayan ferdi ve kollektif her türlü devlet başkanlığını yasaklamıştır. Bu demektir ki, hukuk düzenimiz, mutlak surette, her çeşit sultanlık düzenlerine olduğu kadar, ulusun serbest iradesine dayanmayan her çeşit diktatörlük düzenlerine de karşıdır.

Anayasamız, demokratiklik ilkesini fade ederken, “cumhuriyetin nitelikleri” başlığı altında, Türkiye Cumhuriyeti... “demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir” demektedir. Açıktır ki, Anayasa, ülkede, demokratik olmayan her çeşit toplumsal-hukuki-siyasi düzeni mutlak bir biçimde yasaklamış bulunmaktadır.

Demokratik düzenlerin zorunlu bir şartını oluşturan laiklik, bir kurtuluş savaşı ortamında biçimlenen Türk toplumunun ve o toplumun siyasi-hukuki tezahürü Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kimliğidir, bir olmazsa olmaz şartıdır.

Laiklik, kısaca, devlet denen siyasi-hukuki örgütün bir unsurunu oluşturan egemenliğin kaynağının veya aynı şey devletin hukukunun kaynağının beşeri irade olması olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten, siyasi metinlerimizde ve Anayasalarımızda, laiklik, “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” şeklinde ifade edilmiştir.

İddia edilenin tersine, laikliğin başka bir tanımı da yoktur. Sekularizm, devlet başkanının “kral” veya “sultan” vs. olduğu hukuki-siyasi düzenlerde hukukun kaynağının beşeri irade olması esastır.

Laiklik düşüncesinde, toplum, salt “aklı” bir veri olarak algılanmaktadır. Bunun zorunlu sonucu, kanun önünde eşitlik, Kanun önünde eşitlik, din ve vicdan hürriyetini zorunlu kılmıştır. Kuşkusuz, laiklik hukuk düzenlerinde, herkes, “dinini yaşamakta” serbesttir. Ancak, bu serbesti, ister kanun, ister örf ve adet biçiminde ortaya çıkmış olsun, hukukun kaynağının “beşeri irade” olması esasıyla sınırlıdır.

Laiklik, beşeri düşüncede, açıkçası bilimde meydana gelen değişimin zorunlu bir sonudur. Bundan ötürüdür ki, laiklik toplum-

sal düzenlerde, bilim, "nakli" değil, salt "akli" bir değer olarak algılanmıştır. Tabii, bunun sonucu olarak, eğitim tüm unsurlarıyla "dünyevi" kılınmış, dolayısıyla devletin "dini eğitim" yapması yasaklanmıştır. Gerçekten, laik bir hukuk düzeninde, Devlet, dini eğitim yapamaz, kamu hizmetinin icabı olarak, ancak "din eğitimi" yapabilir. Bu bağlamda olmak üzere, 3. Mart 1340 tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu "dini eğitim" düzeni yerine "din eğitimi" düzenini getirmiş, dolayısıyla bu durum "eğitim reformunu" "üniversite reformunu" zorunlu kılmıştır.

"Sosyal bir hukuk devleti" olmak, bizce, bu çağda, "demokratik bir devlet" olmanın zorunlu bir sonucudur.

Bugün, hukuka bağlı bir devlet olmadan, demokratik bir devlet olmayı anlamak da pek kolay değildir.

Öte yandan, Anayasanın demokratik toplum-hukuk-devlet düzenini dayandırdığı ilkeler, sözel olarak bakıldığında, yanlış anlaşılmalara neden olabilmektedir. Gerçekten Atatürk milliyetçiliğine ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere bağlılık" ifadesi, demokrasi kavramının özüne ilişkin bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir.

Tartışma, bir devlet düzeni liberal-demokratik bir devlet düzeniyse, o devletin bir ideolojisinin olamayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Denmektedir ki, Liberal-demokratik devlet düzenlerinde, devletin idealleri olur ama, bir ideolojisi olmaz. Ancak, bu düzenlerde, olsa olsa, devletin içinde yer alan siyasi partilerin ideolojileri olabilir.

Bu durumda, eğer dersek ki, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir ideolojisi vardır, o da "Atatürkçülük"tür, o zaman Türkiye Cumhuriyeti Devletinin demokratik bir devlet olduğunu söylemeye imkân yoktur. Yok, eğer dersek ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokratik bir devlettir, o zaman "Atatürkçülük" diye bir ideoloji mevcut bulunmamaktadır.

Bu ikilemin giderilmesi gerekmektedir.

Anayasanın 2. maddesi hükmünün sözünden çıkılıp özüne inildiğinde, Atatürkçülüğün, devletin bir ideoloji olmadığı, tersine sadece ulusun ulaşmak istediği bir ideali olduğu görülür. Gerçekten, Atatürkçülük, bir kurtuluş savaşı sonunda doğan, biçimlenen Türki-

ye Cumhuriyeti Devletinin kendisidir, onun dünü, bugünü ve yarınıdır. Kuşkusuz, bir şeyin kendisi, o şeyin ideolojisi olamaz.

Anayasa, 3. maddesinde, “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” diyerek, Devletin, bir “milli devlet” olduğuna işaret etmektedir.

Milli devlet ile milliyetçi veya ırkçı devleti birbirine karıştırmamak gerekir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ârizî bazı dönemler hariç, hiçbir zaman, milliyetçi, ırkçı bir devlet, yani ırkçılık ideolojisine sahip bir devlet olmamıştır.

Milli devlet, bir yandan beşeri unsuru “ümme” olan devletin, öte yandan beşeri unsuru “halklar” olan devletin karşıtıdır.

Gerçekten, Türk milleti, Türk ulusu anlamına gelen “Türk halkı” yerine “Türkiye halklarından” söz etmek, Anayasanın 3. maddesi karşısında temel bir yanlış düşmektir, çünkü Anadolu toprakları üzerinde siyasal kimlik kazanmış olan tek bir halk, tek bir ulus, tek bir millet vardır. Bu, Türk milletidir. Ancak, bu millet, birçok boydan, soydan veya ırktan oluşmaktadır. Öyleyse, “Türk milleti” ifadesi, Anadolu toprakları üzerinde yaşayan ve tarihin bir kesitinde bir kurtuluş savaşı içinde siyasallaşan halkın hukuki adı olmaktadır.

Öte yandan, Anayasanın 3. maddesi karşısında, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir “İslam Devleti” olduğunu söylemek de yanlıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anayasasına göre, bir “İslam Devleti” değildir, çünkü Anayasa, dini, kişinin ve devletin bir niteliği olarak almamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendisi değil, halkı “müslüman” olan bir devlettir. Kuşkusuz, bu iki kavram, birbirinden çok farklıdır.

Milli Devlet olmak demek, en başta, o ülkenin “hukukunun, ekonomisinin, eğitiminin milli olmasıdır.

Eğitimin milliliği, eğitimin “ırkçı”, “kozmpolit”, “sınıfçı” “ümme” vs. olmamasıdır. Milli kültür yanında etnik alt kültürler, ancak milli kültüre zarar vermemek kaydıyla eğitimin konusu olabilirler.

Milli eğitim milli dille yapılır. Anayasa milli dilin “Türkçe” olduğunu “söylemektedir.

Hukukun milliliği kavramı, daha 1923 yıllarında, laiklikle bağlantılı olarak, Ziya Gökalp tarafından tanımlanmıştır. bu tanım çeşitli ifadelerle Anayasalarımızın temelinin oluşturmuştur.

Büyük Düşünür, kısaca, şunları demektedir.

Hukuki Türkçülüğün gayesi, Türkiyede asri bir hukuk vücuda getirmektir. Bu asrın milletleri arasına geçebilmek için en asası şart, milli hukukun bütün şubelerini teokrasi ve klerikalizm bakiyelerinden büsbütün kurtarmaktır. Teokrasi, kanunların, Allahın yeryüzündeki gölgeleri addolunan halifeler ve sultanlar tarafından yapılması demektir. Klerikalizm ise esasen Allah tarafından verildiği iddia olunan an'anelerin layetegayyer kanunlar addolunarak Allahın tercumanları itibar olunan ruhaniler tarafından tefsir edilmesidir... Kurunu vustai devletlerin bu iki alameti mümeyyizesinden tamamıyla kurtulmuş devletlere asri devlet namı verilir. Asri devletlerde, evvela gerek kanun yapmak ve gerek memleketi idare etmek selahiyetleri doğrudan doğruya millete aittir. Millet in mbu selahiyetini tahdit ve takyit edecek hiçbir makam, hiçbir an'ane ve hiçbir hak yoktur.

Laikliğin de tanımı olan bu özlü ifadeler karşısında, başka bir açıklamaya herhalde gerek bulunmamaktadır.

"Milli ekonomi" İzmir İktisat Kongresinde ifadesini bulmuş ve biçimlenmiştir. Gerçekten, Atatürk, "Hakimiyeti milliye hakimiyeti iktisadiye ile tersin edilmelidir... Yegane kuvvet; en kuvvetli temel iktisadiyattır. Dahil olduğumuz halk devrinin, milli devrin, milli tarihini yazabilmek için kalemler, sapanlar olacaktır... halk devri, iktisat devri mefhumıyla ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, memleketimiz mamur, milletimiz müreffeh ve zengin olsun" demektir.

Özetlersek, siyasi metinlerde, yürürlükte olmayan anayasalarda ve Anayasamızın 1, 2 ve 3. maddelerinde ifadesini bulan cumhuriyetçilik, demokratiklik ve millik ilkeleri, hukuk düzenimizin değiştirilmesi mümkün olmayan, anıtsal, mükemmel temel taşlarıdır.

Ancak, bugün, ülkemizde de taraftarı bulunan bazı postmodernistler, "milli devletin" tarihi yaşını doldurduğunu, "egemenlik erkinin" sonunun gelmek üzere olduğunu, giderek çok hukukluluğun ve bu bağlamda halk hukukunun etkin olma yolunda bulunduğunu, dünyanın "globalleşmeye" doğru gittiğini iddia etmektedirler.

Bu düşünceye katılmak mümkün değildir.

Yeni bir çağın eşliğinde olduğumuz, dünyanın giderek globalleştiği, önümüzdeki yüzyılın büyük farklılıklar göstereceği elbette doğrudur.

Ancak, bizce yanlış olan, moda olmaktan ileri gidememiş olan postmodernizm düşüncesidir. Bu düşünce, en başta, milli devlet ile milliyetçilik hareketini karıştırmış, böylece milli devlet içinde yer alan birçok etnik grubun insan haklarını sağlama görüntüsü altında, ırkçılık yapmasına zemin hazırlamıştır.

Öte yandan, Posmodernizm, egemenlik kavramının halen devlet denen siyasal örgütün zorunlu bir unsuru olduğunu, ancak bu çağda, "karşılıklılık" esas olmak üzere erkin yeni biçimler aldığı kavrayamamıştır.

Son olarak, bu düşüncenin, özellikle ülkemizde, "halk hukuku" sözüyle neyi kastettiği belli değildir. Halk hukukundan maksat eğer kaynağı beşeri irade olan uyulması zorunlu davranış kuralları bütünüyse, bu örf ve adetten başka bir şey değildir. Hukuk düzenleri, sistemlerine göre, zaten bir toplumun davranış kuralları bütünü olarak örf ve adeti değerli saymaktadırlar. Ancak, halk hukukundan maksat, bir toplumda cari, kaynağı ilahi olan davranış kuralları bütünüyse, beşeri iradenin ürünü olmayan bu davranış kuralları zaten halkın hukuku değildir. Bu, esnasında, kurnazca gizlenmeye çalışılan "etokratik toplum-hukuk-devlet düzenidir. Kuşkusuz, böyle bir anlayış, artık postmodernizm değildir. Bu, olsa olsa, çağdışı kalmış bir düşünceyi, yeni bir malzeme kullanarak, örtülü yoldan canlandırmaya kalkışma çabasıdır.

Dinlemek lütfunda buldunuz. Teşekkür ederim. Saygılar sunarım.